

Визначення ступеня прояву компонентів професійної ідентичності учнів професійно-технічних навчальних закладів

О.В.Радзімовська

Стаття присвячена аналізу результатів дослідження професійної ідентичності учнів професійно-технічних навчальних закладів. Визначено головні позитивні та негативні тенденції в розвитку професійної ідентичності учнів та окреслено основні напрямку її розвитку.

Ключові слова: професійна ідентичність, компоненти професійної ідентичності, професійна спрямованість, учні професійно-технічних навчальних закладів, діагностика професійної ідентичності.

Статья посвящена анализу результатов исследования профессиональной идентичности учащихся профессионально-технических учебных заведений. Определены положительные и отрицательные тенденции в развитии профессиональной идентичности учащихся и намечены основные направления ее развития.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, компоненты профессиональной идентичности, профессиональная направленность, учащиеся профессионально-технических учебных заведений, диагностика профессиональной идентичности.

The article analyzes the results of the study of professional identity of vocational-technical schools. The main positive and negative trends in the development of professional identity of students and outlines main direction of its development.

Keywords: professional identity, the components of professional identity, professional orientation, students of vocational schools, diagnostics professional identity

Актуальність проблеми. Сучасний світ потребує професіоналів, людей освічених, здатних самостійно вирішувати складні завдання, нести за них відповідальність, таких, які прагнуть ефективної самореалізації в обраній сфері діяльності. На жаль, в сучасних умовах можна побачити чимало людей, які втратили орієнтири розвитку і переживають розчарування в зробленому виборі, в тому числі й професійному. Саме тому на перший план виходить проблема формування професійної ідентичності та супровід її розвитку в учнів, студентів на етапі професійного навчання.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження професійної ідентичності та ступеня прояву її складових в учнів професійно-технічних навчальних закладів у процесі професійного навчання.

В останнє десятиліття вітчизняними та зарубіжними вченими приділяється велика увага проблемі професійної ідентичності особистості. Дослідження переважно охоплювали категорію студентів вищих навчальних закладів: (технічного - Г.В.Гарбузова, юридичного – О.Є.Трандіна, медичного – А.С.Борисюк, психолого-педагогічного профілів – І.А.Дружиніна, З.В.Єрмакова, О.В.Кочкурова, А.М.Лукіяничук, Л.Б.Шнейдер), а також педагогів (Н.В.Антонова, В.Л.Зливков, Н.В.Кузьміна, Т.В.Міщенко, А.С.Назірова, З.О.Оруджев, Ю.П.Поваренков, В.Ф.Сафін), практичних психологів (Н.В.Євтешиної, В.В.Павлюх, У.С.Родигіної, І.Ю.Хамітової, Н.В.Чепелевої, Є.В.Чорного). Однак не приділено достатньої уваги дослідженням професійної ідентичності учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ).

Саме цим зумовлена необхідність детального вивчення феномену професійної ідентичності учнів ПТНЗ у процесі їхньої теоретичної і практичної підготовки. Головними завданням дослідження була оцінка ступеня прояву, компонентів та елементів професійної ідентичності учнів ПТНЗ, визначення основних напрямів розвитку професійної ідентичності.

Для проведення дослідження відібрано провідні компоненти професійної ідентичності, а саме:

- ціннісний (осмисленість життя, сформованість професійних цінностей);
- мотиваційний (професійне самовизначення, сформованість професійних мотивів, спрямованість особистості, самореалізація своїх здібностей);
- рефлексивний (сформованість образу Я);
- емоційний (ставлення до професії і себе, як її представника, індекс задоволеності обраною професією);
- поведінковий (погляди учнів на можливість зміни професії);

- проектно-цільовий (чіткість цілей на майбутнє, сформованість особистісних професійних планів, становлення та реалізації в професії);
- психофізіологічний (відповідність професії індивідуальним особливостям особистості);
- досвідний та підібрано пакет методик, спрямованих на їх діагностику.

В підборі ми керувалися принципом отримання найбільшої кількості показників, що можуть інформувати про рівень розвитку професійної ідентичності учнів ПТНЗ.

Експериментальне дослідження щодо визначення ступеню прояву компонентів професійної ідентичності учнів ПТНЗ проводилось на базі Вищого комерційного училища Київського торговельно-економічного університету та Вінницького центру професійно-технічної освіти переробної промисловості протягом 2010-2011 років.

Ціннісний компонент – найбільш вагома складова професійної ідентичності особистості. Особистісні цінності впливають на здатність успішно вирішувати професійне завдання. Чим краще людина розуміє власні цінності в певних сферах, тим більше задоволення вона може отримати від роботи. Мотивація до виконання роботи буде найсильнішою, коли людина виконує завдання і функції, що узгоджуються з її цінностями. Проведені за тестом «Якорі кар'єри» Е.Шейна [7] дослідження дозволили визначити уявлення учнів про те, що видається їм важливим, враховуючи сукупність їхніх знань і навичок, мотивів і цінностей.

Аналіз результатів свідчить про надання переваги учнями такому якорю кар'єри, як «стабільність роботи» (8,0 балів), що може вказувати на прагнення учнів на майбутньому робочому місці мати соціальні гарантії, які б забезпечили їм стабільність та безпеку. На жаль, серед найменших професійних цінностей в учнів серед кар'єрних якорів є «професійна компетентність» (6,6 балів), «виклик» (6,8 балів), що свідчить про недостатній рівень прагнення до розвитку власних професійних здібностей, компетенцій, відстоювання власного професіоналізму. Це вказує на те, що в професійно-технічних навчальних

зкладах необхідно звернути увагу на формування ціннісних орієнтацій майбутніх кваліфікованих робітників.

З метою дослідження мотиваційного компонента професійної ідентичності учнів ПТНЗ використано тест К.Замфір «Мотиви професійної діяльності» [6;11], за результатами якого середні показники мотивів професійної діяльності розподілились наступним чином: «внутрішня мотивація» (ВМ) = 4,3, «зовнішня позитивна мотивація» (ЗПМ) = 4,3 та «зовнішня негативна мотивація» (ЗНМ) = 3,6.

Порівняння середніх показників за різними курсами вказує на зменшення значення зовнішньої негативної мотивації у студентів-другокурсників та зростання всіх мотивів професійної діяльності на третьому курсі в порівнянні з першим і другим. Суттєвої різниці даних між учнями різних спеціальностей не виявлено.

Серед загальної вибірки опитаних учнів ПТНЗ, у 20,9% переважає зовнішня позитивна мотивація (прагнення до соціального престижу, зростання заробітної плати тощо). На другому місці розташовується внутрішня мотивація (прагнення до максимальної реалізації в професії, що супроводжується переживанням почуття задоволеності процесом, результатом роботи), і тільки на третьому місці – зовнішня негативна мотивація.

Чим оптимальнішим є мотиваційний комплекс, тим вищим є прагнення досягти в діяльності вищих, позитивних результатів, і тим меншими будуть прояви емоційної нестабільності. Переважання в мотиваційному комплексі зовнішньої негативної мотивації, прагнення «не потрапити в халепу» може, навпаки, призвести до зростання емоційної нестабільності. У вибірці найкращі мотиваційні комплекси (ВМ>ЗПМ>ЗНМ, ВМ=ЗПМ>ЗНМ) притаманні 24,5% учнів, найгірший мотиваційний комплекс (ЗНМ> ЗПМ>ВМ) – 9,2%. За напрямками спеціалізації найкращі мотиваційні комплекси та висока внутрішня мотивація найбільше представлені в учнів – майбутніх спеціалістів сфери ресторанного обслуговування (3 курс, випускний) – 40%.

Одним із показників професійної ідентичності є, на нашу думку, професійна спрямованість — сукупність мотиваційних утворень (інтересів, потреб, схильностей, прагнень, бажань та ін.), пов'язаних з професійною діяльністю особистості, які впливають на вибір професії та прагнення працювати за обраним фахом, задоволення професійною діяльністю. Професійна спрямованість являє собою інтегральне утворення і характеризується сформованим предметом професійної спрямованості, в якості якого виступає професія (вид діяльності), якій віддає перевагу людина; видами мотивів професійної діяльності; силою (рівнем) спрямованості, яка проявляється у прагненні до оволодіння професією та роботи за обраним фахом; знаком (задоволення-незадоволення людини своєю професією). Рівень професійної спрямованості є вагомим фактором, який впливає на наполегливість та успішність оволодіння професією, на пізнавальну активність студентів у процесі навчання, на їхню активність після закінчення вищого навчального закладу та влаштування на роботу.

В 44,8% учнів виявлено високий рівень професійної спрямованості, що є сприятливою передумовою для подальшого розвитку в них професійної ідентичності. В той же час, 47% опитаних мають середній, а 8,2% — низький рівень професійної спрямованості, що обумовлює необхідність подальшої роботи з цими учнями.

При порівнянні результатів тестування, нижчими виявилися показники професійної спрямованості в групі учнів, що навчаються за спеціальністю товарознавець-комерсант. Відповідний показник є вищим у групах барменів-офіціантів, продавців, та учнів, які отримують спеціальність «молодший спеціаліст з ресторанного обслуговування».

Таблиця 1

Кількість опитаних учнів, спеціальності, курси	Перше тестування			
	РПС (середньо- арифметичне)	Рівні РПС		
		високий	середній	низький
Бармени-офіціанти, бармени-офіціанти-кухарі	12,7	(49,2%)	(45,8%)	(5 %)

Продавці	12,1	(52,6%)	(36,8%)	(10,5%)
Мол. спец. з товарознавства та комерції	10,8	(31,8%)	(54,6%)	(13,6%)
Мол. спец. з ресторанного обслуговування	12,6	(56,3%)	(37,5%)	(6,2%)

Рівень професійної спрямованості відрізняється не тільки за спеціальностями, а й за курсами. Так, на першому і третьому переважають учні з високим рівнем професійної спрямованості, на другому – з середнім, що може свідчити про кризу ідентичності в учнів-другокурсників. Однак, в цілому високий рівень професійної спрямованості відмічається приблизно в половини учнів 1 курсу (які отримують спеціальність бармен-офіціант, бармен-офіціант-кухар) та 3 курсу (майбутніх фахівців з ресторанного обслуговування). Досить високі показники професійної спрямованості на 1 курсі та їх суттєве зниження на другому можуть бути, на нашу думку, пов'язані зі змінами уявлень учнів щодо образу професії. Вони стають більш реалістичні, адекватні. В той же час, такі відмінності можуть бути викликані іншими чинниками, наприклад, недостатнім рівнем підготовки в навчальних закладах, несприятливими умовами навчальної практики, або утрудненнями в процесі професійної ідентифікації, входженням в професійну спільноту тощо. Зростання рівня професійної спрямованості на третьому курсі, на нашу думку, може бути обумовлене відкриттям нових професійних перспектив, зростанням кількості набутих знань, вмінь, що надають впевненості у власних силах як професіонала. Цьому також може сприяти проходження самостійної практики на виробництві.

Методика «Хто Я» М.Куна і Т.Мак-Партленда [5] дозволила визначити рівень рефлексії учнів. Рефлексія як процес розмірковування індивіда над тим, що відбувається в його власній свідомості, має велике значення для розвитку професійної ідентичності. «У результаті здійснення рефлексивної дії відбувається самоосмислення, самоусвідомлення та вносяться зміни до образу «Я» [12, с.73-80]. Людина з більш розвиненим рівнем рефлексії дає більшу кількість відповідей на запитання «Хто Я?», ніж людина з менш розвиненими уявленнями про себе. Низький рівень рефлексії визначався за умови, коли респонденти протягом 20 хвилин давали лише дві-три відповіді; достатньо

високий, коли кількість становила 15-20 відповідей [3]. За результатами аналізу методики «Хто Я» виявлено, що серед опитаних учнів 1-2 курсів, 47,9% мають високий рівень рефлексії, 48,5% – середній, 3,6% – низький. Відповідно, є потреба в розвитку рефлексії учнів, що мають низький та середній рівень її розвитку.

В ході дослідження емоційного компонента професійної ідентичності учнів ПТНЗ визначались як позитивні характеристики, так і негативні. Серед позитивних характеристик пріоритет був наданий відповідальності – 62,1%; відчуття гордості визначили – 27,8%, радості – 0,5%; гідності – 0,3% учнів. В той же час негативні емоції (стид, злість, збентеження) переживають відповідно 0,5%; 1,4%; 0,3% опитаних. Байдуже або невизначене ставлення до власного професійного вибору спостерігається у 7,6% учнів.

За результатами проведеного анкетування можна зробити висновок, що у більшості учнів переважає позитивне ставлення до майбутньої професії та себе, як представника цієї професії.

Поведінковий компонент професійної ідентичності визначався за тією ж методикою Є.Єгорової «Профідентичність» [2] та передбачав відповідь учнів на питання «Що б Ви зробили, якщо б мали можливість змінити професію»? Отримано наступні показники: змінили би професію – 20,4%; було важко відповісти на це питання 30,9% учням; не міняли би професію – 48,4% учнів; відповідь відсутня в 0,3%. Тобто майже половина учнів 51% виявили бажання при можливості змінити професію, або вказали на стан невизначеності щодо цього питання.

Отримані відповіді вказують на те, що в цьому питанні є ряд проблем, які потребують вирішення: по-перше, вони вказують на необхідність проведення професійного відбору ще на етапі вступу до навчального закладу; по-друге, акцентують увагу на необхідності дослідження чинників та створення умов, що сприяли б зростанню в процесі навчання зацікавленості учнів обраною професією; по-третє, обумовлюють необхідність на державному рівні

підвищувати соціальний престиж робітничих професій, створювати умови для кар'єрного зростання та особистісної самореалізації молодих фахівців.

Дослідження проектно-цільового компоненту професійної ідентичності проводилось з метою виявлення в учнів ПТНЗ рівня сформованості особистісного професійного плану, для чого було використано модифіковану нами анкету Є.Клімова «Особистісні професійні плани (ОПП)» [4]. Анкета включала вісім пунктів і була спрямована на виявлення: головної професійної мети учнів; наявності (відсутності) в них професійних ідеалів; сфери діяльності, в якій вони планують працювати; поглядів учнів щодо шляхів підвищення професійної майстерності; зовнішніх та внутрішніх умов, що впливають на досягнення професійних цілей; оцінку власного рівня здібностей до навчання. До кожного пункту анкети було запропоновано 4 варіанти відповіді, сформульовані таким чином, щоб можна було їх оцінити за рівнем сформованості особистісних професійних планів, як компоненту професійної ідентичності.

У «3» бали оцінювались такі показники: головна професійна мета – праця за обраною професією та подальше навчання за отриманим фахом; наявність ідеалів серед представників професії, а також майстрів, викладачів; бажана в майбутньому сфера діяльності – робота або навчання за фахом; вибір способів підвищення професійної майстерності, таких як: продовження навчання за фахом, набуття професійних навичок та вмінь в процесі роботи (за фахом); вибір таких зовнішніх умов досягнення цілей, як середовище професіоналів та емоційно комфортні умови праці; вибір внутрішніх умов: цінність професії, інтерес до неї, мотивація до роботи, наявність професійно важливих якостей; високий рівень здібностей до навчання.

У «2» бали: головна професійна мета – кар'єра не за спеціальністю; наявність ідеалів серед рідних, знайомих; відсутність чіткого розуміння, визначення щодо вибору шляхів підвищення професійної майстерності; матеріальні стимули та кар'єрна протекція, як зовнішні умови, що мають визначальний вплив на досягнення професійних цілей; вибір внутрішніх

передумов, таких як освіта за фахом, що передбачає наявність фахових знань; середній рівень здібностей до навчання.

В «1» бал: нечіткі плани щодо головної професійної мети та визначення майбутньої сфери діяльності; відсутність ідеалів; складнощі у визначенні зовнішніх та внутрішніх умов, сприятливих для досягнення професійних цілей; низький рівень здібностей до навчання.

Аналіз даних проводився в цілому за вибіркою та за групами по напрямках підготовки учнів. Отримані дані дозволили нам зробити наступні висновки:

- Учні переважно мають високий рівень сформованості особистісних професійних планів. Так, їх професійною метою є робота або навчання за обраним фахом. При цьому, вищими є показники в учнів, що отримують професію «бармен-офіціант». Це може бути показником більшої привабливості (престижності) даної професії для учнів.
- Для половини учнів (53,5%) ідеалами в професії є її представники, а також майстри і викладачі. На жаль, у 34,5% майбутніх продавців, товарознавців та 15,7% майбутніх барменів, офіціантів ідеали зовсім відсутні.
- У своїх відповідях 87% учнів планують підвищувати професійну майстерність шляхом навчання за фахом та набувати практичних навичок та вмій в процесі роботи.
- Середовище професіоналів та емоційно-комфортні умови праці, що на нашу думку є сприятливими зовнішніми умовами для досягнення професійної ідентичності обрали як важливий фактор 57% респондентів, однак досить високий показник привабливості для учнів в досягненні професійних цілей, можливості кар'єрної протекції та отриманні матеріальних заохочень (17%) свідчить про важливість для них на професійному шляху і цих факторів також.
- Серед внутрішніх умов, які є, на думку учнів професійно-технічних навчальних закладів важливими і значущими для них у досягненні

професійних цілей, вказуються цінність професії, інтерес до неї, мотивація до роботи та професійно важливі якості характеру (такий вибір зробили 69,4% опитаних).

Обираючи для психодіагностичного дослідження методикау Є.А. Клімова «Диференційно-діагностичний опитувальник (ДДО)» [9], що використовується для відбору на різні типи професій, головним нашим завданням було проаналізувати, наскільки відповідає прихильність учнів до певного предмету праці їхньому вибору професії. Опитування проводилось серед учнів, котрі отримують професію «бармен-офіціант», «бармен-офіціант-кухар», «товарознавець-комерсант», «продавець», «спеціаліст в сфері ресторанного обслуговування».

Аналіз отриманих даних (табл.2) дозволяє зробити висновок про перевагу в виборах учнів професій типу «людини - людина», «людина – художній образ». Такий вибір є сприятливим для професійного становлення барменів, офіціантів, продавців – працівників сфери послуг, специфіка роботи яких полягає в спілкуванні, сервіруванні, оформленні вітрин тощо. Необхідно також зазначити, що для барменів, кухарів має значення вміння працювати з технікою, а для продавців, товарознавців-комерсантів – робота з цифрами (знакова система). Саме ці показники розташовуються на третьому місці вибору. Отримані дані, відповідно, характеризують вибірку, в цілому, як сприятливу для оволодіння даними професіями.

Таблиця 2

	Природа	Техніка	Людина	Знакова система	Художній образ	Переважаючий вибір
Загальна вибірка	3,1	3,3	5,4	3,1	5,0	Людина, художній образ
Бармен-офіціант; бармен-офіціант-кухар	3,2	3,5	5,3	3,0	4,9	Людина, художній образ
Товарознавець-комерсант	3,0	2,9	5,6	3,3	5,2	Людина, художній образ
Продавець	2,1	2,9	5,6	4,3	5,1	Людина, художній образ
Ресторанне обслуговування	1,8	4,4	5,4	3,9	4,6	Людина, художній образ

За допомогою методики «ОПС» Д.Голланда [1] було визначено переважаючий тип особистості учнів-респондентів. Відповідність людини професії та професійному середовищу є дуже важливою та дозволяє найкраще розкрити власні здібності, реалізувати свої інтереси, виразити ціннісні орієнтації. В той же час, якщо професія не відповідає типу особистості, робота буде здійснюватися за рахунок значного нервово-психічного напруження, перешкоджатиме формуванню та розвитку професійної ідентичності.

Відповідно до результатів, представлених в узагальненій таблиці (табл. 3), найбільш яскраво представленими серед опитуваних учнів виявились соціальний та конвенційний тип особистості на третьому місці – артистичний. І хоча треба зазначити, що яскраво виражений тип особистості представлений тільки в третини опитаних, все ж таки він відповідає майбутньому типу професійного середовища або близькому до нього, що є сприятливою передумовою для розвитку в цих учнів професійної ідентичності.

Таблиця 3

Кількість балів/ ступінь прояву	Реалістичний	Інтелектуальний	Соціальний	Конвенційний	Підприємницький	Артистичний
Бармени-офіціанти, бармени-офіціанти-кухарі						
Яскраво виражений (8-10)	1,5%	11,5%	36,9%	29,2%	7,7%	18,5%
Середній ступінь прояву (5-7)	33%	56,2%	54,6%	57,7%	60%	67,7%
Тип виражений слабо (2-4)	60,8%	31,5%	8,5%	13,1%	30%	13,8%
Не виражений (0-1 бал)	4,6%	0,8%	0	0	2,3%	0
Товарознавці – комерсанти						
Яскраво виражений (8-10)	3,3%	12%	16,7%	28,8%	13,6%	28,8%
Середній ступінь прояву (5-7)	24,2%	51,5%	68,2%	65,1%	69,7%	62,1%
Тип виражений слабо (2-4)	60,5%	36,4%	15,2%	6,1%	15,2%	9,1%
Не виражений (0-1 бал)	12%	0	0	0	1,5%	0

В опитуванні за методиками «Особистісний диференціал» [9] і «САН» [8] взяли участь учні різних курсів та спеціальностей. За показниками виявлено, що середні значення факторів «оцінка» (41,8 балів) і «активність» (36,8 балів) відповідають високому рівню, а фактору «сила» (34,7 балів) - середньому. Це

означає, що учні переважно мають високий рівень самоповаги, усвідомлюють себе носіями позитивних характеристик, задоволені собою. При цьому мають високий рівень екстравертованості, що є показником їхньої активності, комунікабельності, імпульсивності. Розвиток сили волі має середні значення, що говорить про можливу недостатню наполегливість, особливо у складних справах, відсутність рішучості, наполегливості у вирішенні важких ситуацій, в тому числі професійних.

Порівняння середніх значень за факторами «оцінка», «сила», «активність» не виявили суттєвих відмінностей між напрямками підготовки «продавець – товаровзнавець-комерсант» та «бармен – спеціаліст з ресторанного обслуговування», але все ж таки у спеціалістів сфери ресторанного обслуговування показники активності (екстравертованості) є вищими, відповідно 36,1 та 38 балів.

Результати опитування за методикою «САН» (шкала активності) вказують, в цілому, на сприятливий для життя і трудової діяльності стан учнів (середній показник за вибіркою становить 5,3, що відповідає діапазону норми (5,0-5,5) та на відсутність суттєвих відмінностей в учнів різних спеціальностей. Так, середні показники активності в майбутніх працівників сфери ресторанного обслуговування становить 5,2, а сфери торгівлі – 5,3.

З метою виявлення ролі навчання та практики в становленні професійної ідентичності було проведене опитування, що складалося з двох запитань. Перше ставило на меті з'ясувати, чи відбулись зміни у ставленні учнів до роботи за обраним фахом, друге – виявляло якісний бік цих змін та фактори, що їх викликали. Приблизно в 2/3 учнів уявлення про роботу в процесі навчання та практики змінились. При цьому в 78,1% зміни відбулись в позитивну сторону. Разом з тим спостерігаються відмінності між спеціальностями. Так, уявлення про роботу бармена-офіціанта покращилось (про це сказали 90,5% учнів, які відчули зміни). Щодо майбутніх товаровзнавців-комерсантів, ми спостерігаємо відповідно нижчі показники (59,5%) позитивних оцінок і значний відсоток учнів, в яких відношення до роботи погіршилось (38,1%).

Якісний аналіз відповідей дозволив визначити головні фактори, що викликають як позитивні, так і негативні зміни ставлення до обраної професії. Серед перших найбільш поширеними є: гарні умови роботи, колектив, можливість використати набуті знання та отримати нові, виникнення почуття гордості за професію, можливість гарного заробітку, кар'єрного зростання, відповідність роботи особистісним уподобанням; серед негативних – погане ставлення адміністрації, колективу, розчарування в професії, завантажування практикантів роботою, що не відповідає їх спеціальності, посаді, важкі умови праці, малий заробіток, нервова професія.

Висновки. За результатами дослідження виявлено, як сприятливі (переважаюче позитивне ставлення учнів до обраної професії; майже половину учнів, в яких спостерігається відповідність між їх професійним вибором та предметом праці; а також близько 50% учнів, які мають високий рівень професійної спрямованості, рефлексії), так і несприятливі (в частини учнів переважають негативні та байдужі емоції щодо майбутньої професії, близько третини учнів розмірковують над можливістю зміни професії, а 1/5 – прагнуть її змінити; близько половини учнів мають низький та середній рівень рефлексії та професійної спрямованості; в 1/4 учнів відсутні професійні ідеали, кожний дванадцятий з опитаних має нечіткі плани щодо своєї професійної мети) показники щодо рівня розвитку компонентів професійної ідентичності.

Отже, отримані дані свідчать про необхідність удосконалення форм і методів роботи серед учнів ПТНЗ щодо розвитку в них компонентів професійної ідентичності. Основними напрямками розвитку професійної ідентичності в перспективі вважаємо наступні:

1. На рівні особистості:

- діагностика учнів з метою виявлення відповідності між типом особистості, інтересами учнів та обраною професією;
- формування позитивного емоційного ставлення до професії;
- розвиток професійної спрямованості;
- розвиток рефлексії;

- формування позитивної самооцінки;
- розвиток комунікативних навичок, вміння працювати в команді;
- сприяння розвитку внутрішньої мотивації до професійної діяльності;
- розвиток волевих якостей, активності особистості.

2. На рівні навчального закладу:

- впровадження в навчальному закладі принципів гуманістичного навчання;
- удосконалення форм та методів навчання з метою підвищення рівня професійної компетентності учнів;
- переорієнтація учнів на навчання за професіями, що відповідають їх уподобанням та психічним особливостям;
- підбір кваліфікованого складу викладачів і майстрів з розвинутою професійною ідентичністю;
- формування в навчальному закладі традицій, що сприяють розвитку професійної ідентичності в учнів (наприклад, посвята в професію, професійні династії тощо);
- співпраця професійно-технічних навчальних закладів з виробництвом.

3. На рівні виробництва:

- зацікавленість роботодавця в отриманні кваліфікованого працівника нової формації з розвинутою професійною ідентичністю;
- створення професійного середовища, сприятливого для розвитку в учнів професійних якостей, цінностей та можливостей творчого самовираження;
- покращення умов практики, надання можливості підвищення професійної компетентності;
- підняття рівня престижності професії та створення умов для кар'єрного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Готовність учня до профільного навчання / Упоряд.: В.Рибалка. За заг. ред. С.Максименка, О.Главник. – К.: Мікрос-СВС, – 112 с. – (Психол. інструментарій).

2. Єгорова Є.В. Структура професійної ідентичності особистості: експериментальне дослідження / Єлизавета Єгорова // Наукові записки Ін-ту психології імені Г.С.Костюка АПН України. –К., 2006.– Вип.30.– С.350-360.
3. Зеленська Т.А. Особливості формування ідентичності особистості в умовах ступеневої освітньої підготовки / Т.А.Зеленська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/747/94 від16/01/2011>
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А.Климов. – М.: Академия, 2007. – 302 с.
5. Кун М. Эмпирическое исследование установок личности на себя / М.Кун, Т.Макпартленд // Современная социальная психология. Тексты. /под.ред. Г.М.Андреевой, Н.Н.Богомоловой, Л.А. Петровской. – М., 1984. – С.180-188.
6. Мерзлякова Е.Л. Эффективный тайм-менеджмент для офисного работника / Е.Л.Мерзлякова – СПб.: Речь, 2007. – 240 с.
7. Почебут Л.Г. Организационная социальная психология: учебное пособие / Л.Г. Почебут, В.А Чикер. – СПб., 2002.
8. Практикум по возрастной психологии / под ред. Л.А.Головей, Е.Ф.Рыбалко. – СПб.: Речь, 2001. – 688 с.: ил.
9. Практическая психодиагностика / [ред.-сост. Д.Я. Райгородский]. – Самара: ИД «БАХРАХ– М», 2002. – 672 с.
10. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие / Д.Я. Райгородский. – Самара: ИД «БАХРАХ– М», 2000. – С. 67 – 75.
11. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб.: Питер, 2002. — 432 с.: ил. — (Учебник нового века).
12. Розвиток психологічної культури учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти: навчально – методичний посібник/ за ред. В.В.Рибалки; кол. авторів: – К.: ІПППО АПН України, 2005. – 298 с.